

2. ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

DOI: <https://doi.org/10.32838/2523-4803/69-6-2>

УДК 332.146.2:339.137.2

Бабенко К.Є.кандидат фізико-математичних наук, доцент,
завідувач кафедри менеджменту,
Українська інженерно-педагогічна академія**Babenko Kristina**

Ukrainian Engineering and Pedagogical Academy

МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОЦІНЮВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ТЕРИТОРІЙ

У статті розглянуто сутність поняття конкурентоспроможності. Визначено головні властивості цієї категорії в контексті дослідження оціночних показників. Проаналізовано наявні системи показників для оцінки конкурентоспроможності. Обґрунтовано принципи оцінювання конкурентоспроможності територій. Узагальнено етапи оцінювання конкурентоспроможності територій та запропоновано певну послідовність: формування переліку показників оцінки конкурентоспроможності територій; організаційне забезпечення дослідження конкурентоспроможності територій; складання списку регіонів, вибір бази порівняння, визначення еталона для порівняння; визначення кола зацікавлених осіб у рейтинговій оцінці, переліку показників оцінки конкурентоспроможності територій; проведення процедури аналізу і складання рейтингу конкурентоспроможності територій; формування механізму підтримки конкурентоспроможності територій.

Ключові слова: конкурентоспроможність регіонів, методи оцінки, принципи оцінювання конкурентоспроможності, система показників, етапи оцінювання.

Постановка проблеми. Ключові процеси сучасної економіки, що характеризуються високою волатильністю, непостійністю, динамічністю та збільшенням їхньої складності, зумовлені зміною природи і форм конкурентних відносин між економічними суб'єктами на наявних ринках. Подібно до того, як еволюціонує ринок, приймаючи все більш складні форми організації, так і трансформуються конкурентні відносини його економічних агентів, пристосовуючись до нових вимог і умов функціонування ринку. Визначення умов для підвищення привабливості території для ведення бізнесу та пояснення здатності забезпечувати ефективно використання ресурсів передбачає дослідження конкурентоспроможності територій. У цьому контексті актуальності набувають питання оцінювання рівня конкурентоспроможності територій та обґрунтування особливостей наявних методик.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науково-методичне забезпечення аналізу конкурентоспроможності територій (регіонів) простежується у напрацюваннях таких відомих учених, як: Р. Кантер [1], П. Кресл [2], Ю. Полякова [3], Б. Сінкх [2], Р. Фатхутдинов [4],

Б. Фішер [5] та інші. Є доволі багато методик оцінки конкурентоспроможності регіонів, кожна з яких має певний набір показників (індикаторів, факторів), що впливають на конкурентоспроможність регіону. Так, критичний аналіз наявних підходів до оцінки конкурентоспроможності території дає змогу визначити таке: причиною розроблення та застосування сучасних методів є виявлення здатності суб'єкта управління (регіону) займати більш ефективне становище щодо конкурентів (інших регіонів).

Формування цілей статті. Метою статті є обґрунтування наявних підходів до оцінювання конкурентоспроможності територій та визначення найбільш ефективних методів аналізу.

Виклад основного матеріалу. Перш ніж перейти до питань методичного забезпечення оцінювання конкурентоспроможності територій, важливо розглянути її сутність. Попри те, що поняття і зміст категорії «конкурентоспроможність територій» внаслідок їхньої неоднозначності є предметом наукових досліджень та інтерпретуються в економічній літературі вченими по-різному, більшість науковців [1-5] розглядають цей термін із позиції порівняння рівня ефективності

розвитку економіки регіону з економіками інших територій. Отже, конкурентоспроможність регіону прирівнюється до його економічної успішності і залежить від конкурентоспроможності господарюючих суб'єктів цієї території, проте для їх залучення в межах конкретного локального ринку необхідно надати умови, що сприяють досягненню їхньої конкурентоспроможності. У зв'язку з цим привабливість регіону буде синонімом його конкурентоспроможності, причому територія повинна бути інвестиційно цікавою для населення, представляти ресурс, який вона може запропонувати підприємствам.

Слід зазначити, що низка авторських дефініцій містять перелік факторів впливу на конкурентоспроможність територій, серед яких найчастіше згадують фінансові, трудові, виробничі, інфраструктурні інноваційні, екологічні, управлінські та маркетингові можливості територій, які в сукупності становлять ефект переваги однієї території над іншою.

Для визначення переважаючих оціночних змінних, що становлять інтерес для цього дослідження і, зокрема, для формування оцінного інструментарію конкурентоспроможності територій, необхідною є систематизація характеру застосування розглянутого поняття на предмет адаптації до властивостей показників оцінки конкурентоспроможності регіонів:

- конкурентоспроможність має низку властивостей, серед яких превалюють відносність цієї категорії (неможливість її розраховувати без бази порівняння), її локальність і динамічність, комплексність, яка зумовлює залежність зовнішнього результату від якості внутрішніх чинників;

- показники конкурентоспроможності взаємопов'язані і взаємозалежні, що зумовило поширеність інтегральних (зважених) моделей її оцінки;

- конкурентоспроможність виражає міру інвестиційної привабливості територій;

- є прямо пропорційна залежність конкурентоспроможності від зовнішнього середовища;

- категорія «конкурентоспроможність територій» об'єднує в собі системи властивостей нижчого порядку (конкурентоспроможність підприємств).

Логіку в системі показників конкурентоспроможності територій, з огляду на вище запропоновані міркування, доцільно обґрунтувати комплексом показників конкурентоспроможності територій. Аналіз та узагальнення наявних систем показників дав змогу виявити неоднозначність думок учених-науковців щодо оцінки конкурентоспроможності територій. Так, на думку Б. Фішера, важливими є [5]: інфраструктура і легкість доступу на основні ринки; наявність сировинної бази; забезпечення електроенергією; наявність водних ресурсів; постачання, транспорт і комунікації; кваліфіковані робітники та інженери, а також інформація, трудові відносини і законодавство; дистрибутивні системи, близькість до ринків. Аналогічні параметри розглядають у контексті оцінки конкурентоспроможності й П. Кресл та Б. Сінкс [2], пропонуючи їх класифікувати на економічні (місце розташування, фактори виробни-

цтва, інфраструктура, економічна структура, пам'ятки і місця відпочинку) та стратегічні (ефективність органів управління, стратегія розвитку, суспільно-приватне партнерство та інституційна гнучкість) детермінанти.

У розрізі спеціальних компетенцій пропонує оцінювати конкурентоспроможність Р. Кантер. Так, він пропонує визначати: компетенцію майстерності, тобто здатність виробляти товари і послуги в сфері матеріального виробництва на рівні вищих світових стандартів; компетенцію знань, тобто здатність створювати і продавати нові знання, технології і наукомісткі продукти і послуги; компетенцію зв'язків, тобто здатність створювати і продавати послуги у сфері комунікації та комутації матеріальних, інформаційних і фінансових потоків; компетенцію ефективного управління як єдиною системою; компетенцію співробітництва, тобто здатність ефективно виявляти і погоджувати інтереси різних груп впливу, стратегічних партнерів і на цій основі формулювати загальні цілі та стратегії їх досягнення; компетенцію життєзабезпечення, тобто здатність створювати середовище проживання [1].

Як правило, думки дослідників загалом збігаються із загальноприйнятою Світовим економічним Форумом [6] системою звітності з 12 груп параметрів, з виділенням унікальних показників, що визначають специфіку регіонів. Так, індекс конкурентоспроможності регіонів України вираховується саме за цією методологією.

Слід зазначити, що є і безліч інших поглядів щодо факторів, які визначають привабливість територій, їх класифікацій. Серед них також називають територіальну доступність, вартість робочої сили, доступність сучасної комунікаційної мережі, привабливість довкілля, а також сприятливі умови регіональної політики.

Порівняльний аналіз основних сучасних методик оцінки конкурентоспроможності регіонів дав змогу виявити та обґрунтувати їх поетапну послідовність реалізації, що стало підґрунтям розроблення алгоритму оцінки конкурентоспроможності територій. Економічний зміст і природа конкурентоспроможності підприємства дали змогу адаптувати їх до формулювання низки принципів оцінки конкурентоспроможності територій:

1. Принцип переходу кількісних показників у якісні. Доцільно в основному використання кількісних/формалізованих оцінок для дослідження індикаторів конкурентоспроможності територій. При цьому число приватних індексів має бути оптимальним для забезпечення системності та комплексності оцінки.

2. Принцип орієнтації на замовника. Під час формування методик оцінки конкурентоспроможності територій необхідний облік позиції конкретного суб'єкта, для якого оцінка проводиться (споживачі, локальні органи управління, інвестори, власники, міжнародні інститути), що дасть змогу скоригувати групи показників і набір атрибутів усередині груп.

3. Принцип цілепокладання. Полягає у розумінні дослідником використання отриманих результатів.

4. Принцип коректності роботи з інформацією. Включає набір загальнонаукових критеріїв обробки

інформації: науковість, достовірність, виключення тенденційності, порівнянність, ефективність, релевантність, комплексність і системність.

5. Принцип динамічності. Цей принцип пояснює необхідність використання показників у динаміці років для забезпечення достовірності висновків, обліку мінливості ринкових факторів.

6. Принцип відносності. Всі показники, що використовуються, не повинні прямо залежати від розміру території, кількості жителів, що дасть змогу здійснити зіставлення одних показників у різних регіонах.

7. Принцип попередження подвійного рахунку. У низці показників зміна одного чинника приведе до варіації іншого.

8. Принцип відкритості. Зміст аналітичного звіту повинен бути доступним для прочитання та ознайомлення.

Отже, дослідження конкурентоспроможності територій є предметом дослідження вчених у різних сферах економіки, де кожен прагне запропонувати свій універсальний інтегральний показник, здатний враховувати специфіку територій.

Слід зазначити, що наявні методичні підходи до оцінювання показників визначення конкурентоспроможності територій можна умовно згрупувати за трьома напрямками. Перший напрям зосереджує свої зусилля на деталізації приведення показників до єдиного знаменника через виявлення різниці між фактичними показниками та різницею максимальних і мінімальних значень. Такий підхід дійсно дає змогу уточнити бази порівняння різних за природою індикаторів. Друга група підходів виділяється застосуванням у зведеному індексі показників конкурентоспроможності нижчого (мікро-, мезо-) рівня, апелюючи до комплексності та системності категорії «конкурентоспроможність території». Третій напрям пропонує зосереджуватися на порівнянні соціальних і вартісних умов конкурентоспроможності, консолідууючою інтерпретацією яких є якість життя.

Отже, як первинні показники найчастіше виступають: конкурентоспроможність збуту, товару, ціни, просування продуктів, персоналу, фінансово-економічних показників, маркетингової успішності господарюючих суб'єктів тощо. При цьому важливо розуміти позитивні та негативні сторони наявних методичних підходів до оцінки конкурентоспроможності регіону. Щодо позитивних сторін слід виділити таке: автори в основному використовують однакову методику оцінки за допомогою інтегрального показника; всі методи припускають використання показників в однакових системах виміру; відносна простота розрахунків цих індексів; зважування показників у групах індексів і облік різнобічних сил впливу середовища на конкурентоспроможність

Що стосується негативних сторін наявних підходів до оцінки, то найбільш відомими є: розбіжності авторів у визначенні одиничних показників конкурентоспроможності територій; складність у визначенні необхідної ваги значення одиничних показників; неповне використання в розрахунках усіх факторів конкурентоспроможності; велика залежність правильного підрахунку показників від статистичних даних; деякі дані за показниками ще не приведені у статистичних базах, тому складно оцінювати комплексно; використання експертних оцінок під час зважування одиничних і групових індексів.

Незважаючи на вагомий доробок зарубіжних і вітчизняних учених, спостерігається відсутність комплексного і повного дослідницького інструментарію оцінки елементів конкурентних відносин територій, який було б доцільно використовувати в диференційованих інформаційних умовах. Отже, з огляду на наявний дефіцит методичного осмислення практик регулювання конкурентних відносин територій, що відповідає сучасним стратегічним завданням соціально-економічного розвитку вітчизняної економіки, у роботі запропоновано логічну схему послідовності процесу оцінювання конкурентоспроможності територій (рис. 1).

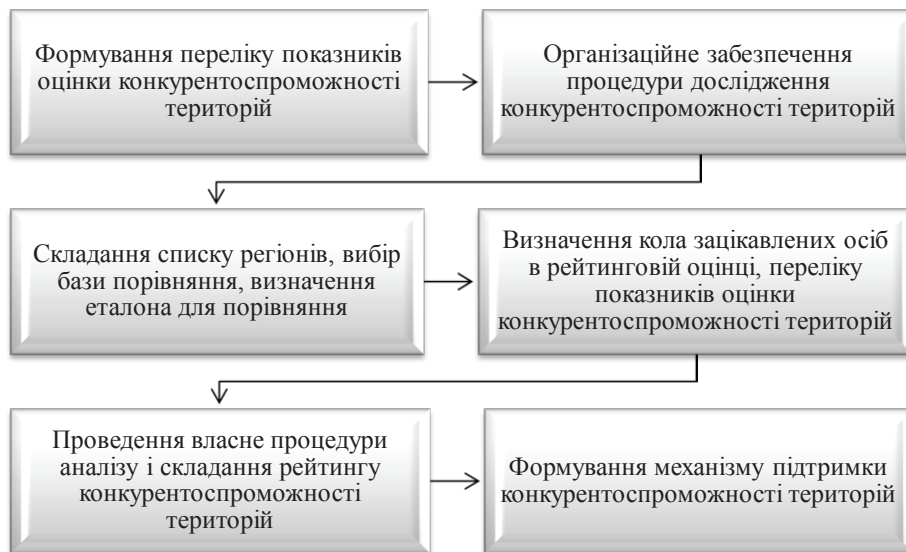

Рис. 1. Послідовність оцінювання конкурентоспроможності територій

Особливістю запропонованої послідовності оцінювання є врахування сукупності проаналізованих методик дослідження конкурентоспроможності територій (регіонів) із зазначенням наявних етапів та інструментів оцінки.

Висновки. Таким чином, з огляду на те, що конкуренція не тільки впливає на розвиток регіону як складної соціально-економічної системи, але і сама

піддається серйозним трансформаціям, які потребують поглибленого дослідження з позиції виявлення зв'язків між способами застосування сучасних конкурентних інструментів і механізмів, а також закономірностей формування і розвитку територій, у статті обґрунтовано методичне забезпечення оцінювання конкурентоспроможності територій та запропоновано чітку послідовність цього процесу.

Список літератури:

1. Кантер Р.М. Рубежи менеджмента. пер. с англ. М.: Олимп-бизнес, 1999. 360 с.
2. Kresl P., Singh B. Competitiveness and the urban economy: twenty – four large US metropolitan areas / P.K. Kresl, B. Singh // Urban studies. 1999. № 5-6(36). P. 1017–1027.
3. Полякова Ю.В. Пріоритети забезпечення конкурентоспроможності регіонів України : монографія. Львів : ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України», 2018. 336 с.
4. Фатхутдинов Р.А. Конкурентоспособность: экономика, стратегия, управление / Р.А. Фатхутдинов. М.: ИНФРА-М, 2000. 312 с.
5. Fischer B. Globalisation and competitiveness of regional blocks // Intereconomics. Hamburg, 1998. Vol. 33, № 4. P. 164–170.
6. The Global Competitiveness Report 2017–2018: Insight Report // World Economic Forum. – Geneva, 2018. 393 p.

References:

1. Kanter R.M. (1999). Rubezhi menedzhmenta [Frontiers of management]. Moscow : Olimp-biznes, 360 p.
2. Kresl P., Singh B. (1999). Competitiveness and the urban economy: twenty – four large US metropolitan areas. Urban studies. № 5-6(36), pp. 1017–1027.
3. Poljakova Ju.V. (2018). Priorytety zabezpechennja konkurentospromozhnosti rehioniv Ukrajinjy [Priorities of ensuring the competitiveness of Ukrainian regions]. Lviv: State Institution «Institute of Regional Studies named after MI Dolishny NAS of Ukraine», 336 p.
4. Fathutdinov R.A. (2000). Konkurentospobnost': jekonomika, strategija, upravlenie [Competitiveness: economics, strategy, management]. Moscow : INFRA-M, 312 p.
5. Fischer B. (1998). Globalisation and competitiveness of regional blocks. Intereconomics. Hamburg, vol. 33, № 4, pp. 164–170.
6. The Global Competitiveness Report 2017–2018: Insight Report (2018). World Economic Forum. Geneva, 393 p.

МЕТОДИЧЕСКОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ ОЦЕНКИ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ТЕРРИТОРИЙ

В статье рассмотрена сущность понятия конкурентоспособности. Определены основные характеристики этой категории в контексте исследования оценочных показателей. Проанализированы существующие системы показателей для оценки конкурентоспособности. Обоснованы принципы оценки конкурентоспособности территорий. Рассмотрены этапы оценки конкурентоспособности территорий и предложена определенная последовательность: формирование перечня показателей оценки конкурентоспособности территорий; организационное обеспечение исследования конкурентоспособности территорий; составление списка регионов, выбор базы сравнения, определение эталона для сравнения; определение круга заинтересованных лиц в рейтинговой оценке, перечня показателей оценки конкурентоспособности территорий; проведение процедуры анализа и составление рейтинга конкурентоспособности территорий; формирование механизма поддержания конкурентоспособности территорий.

Ключевые слова: конкурентоспособность регионов, методы оценки, принципы оценки конкурентоспособности, система показателей, этапы оценивания.

METHODICAL PROVISION OF TERRITORY COMPETITIVENESS ASSESSMENT

The article considers the essence of the concept of competitiveness and reveals that the competitiveness of a region is equated with its economic success and depends on the competitiveness of the economic entities of the territory. It is proved that the attractiveness of the region is synonymous with its competitiveness, and the territory must be attractive for the population. The main properties of this category are identified in the context of the evaluation of evaluation indicators. It is substantiated that competitiveness has a number of properties, among which the relativity of this category (inability to calculate it without a base of comparison), its locality and dynamism, complexity that predetermines the dependence of

the external result on the quality of internal factors prevail. Existing systems of indicators for competitiveness assessment are analyzed. It is determined that there is a direct proportional dependence of competitiveness on the external environment. It is suggested to take into account the indicators of investment attractiveness of territories for determining their competitiveness. The principles of territorial competitiveness evaluation are grounded, among them: the principle of transition of quantitative indicators into qualitative ones; the principle of customer orientation; the principle of goal setting; the principle of correctness of work with information; the principle of dynamism; the principle of relativity; the principle of double counting; the principle of openness. The stages of territorial competitiveness assessment are summarized and some sequence is proposed: formation of the list of territorial competitiveness evaluation indicators; organizational support of territorial competitiveness research; compiling a list of regions, selecting a comparison base, determining a benchmark for comparison determining the range of stakeholders in the rating, the list of indicators of competitiveness of territories; carrying out the procedure of analysis and compilation of the competitiveness of territories; the formation of a mechanism to support the competitiveness of territories.

Key words: *competitiveness of regions, methods of evaluation, principles of competitiveness assessment, system of indicators, stages of evaluation.*